

УДК 378.015.31:17.022.1

DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310-2019-91-4-57-68>

ЕВОЛЮЦІЯ ДУХОВНО-МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ В АНТИЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

С. Ю. Гуров

ORCID 0000-0002-9456-0046

Антична література близька сучасному читачеві своїм гуманістичним змістом. Поняття про цінність людини, гармонійний розвиток її духовних і фізичних сил, розуміння поєднання свободи людини і порядку в суспільстві, закон, який встановлює норми життя природи, людини і суспільства – всі ці поняття були створені європейською античністю. Антична Греція була колыскою європейської цивілізації і культури, де були закладені духовно-моральні цінності, які знайшли свій розвиток у багатьох народів Європи, стала їхнім спільним надбанням і основою всієї європейської культури. Література Стародавнього Риму виникла значно пізніше давньогрецької і також мала свою неповторну своєрідність, вона збагатилася якісно новими досягненнями і духовно-моральними цінностями світової літератури. Античні цінності в літературі почали приходити у все більшу суперечність з дійсністю, що призвело до остаточного розколу старої системи цінностей і появи нової, яка визначила нову мету і сенс життя. Пізньоантична література все більше і більше починає виражати сімейні цінності, тематику приватного життя і інтимних почуттів, побутових і сімейних відносин, відображаючи в творах цінності любові і дружби. Хоча християнство багато запозичило зі старої системи цінностей, вибрані ним елементи античного мислення отримали інший сенс, та відрізнялись від античної системи новим світорозумінням.

Ключові слова: художня література, антична література, духовно-моральні цінності.

Постановка проблеми. Антична Греція була колыскою європейської цивілізації і культури, де були закладені духовно-моральні цінності, які знайшли свій розвиток у багатьох народів Європи, стала їхнім спільним надбанням і основою всієї європейської культури. Досягнення цієї цивілізації зафіксовані в мові і в літературних художніх образах, які проявилися у формі народної творчості – міфології в епічних поемах Гомера «Іліада» і «Одіссея», і сюжети, такі як подвиги Геракла, нитка Аріадни, ахіллесова п'ята, яблуко розбрату та ін., служать матеріалом для

формування духовно-моральних цінностей. Література в античному суспільстві виникає в якості однієї з форм ідеології, вперше з тієї універсальної форми свідомості общинно-родового періоду виділяє значущі духовно-моральні цінності.

Розвиток суспільства доводить те, що нове знаходиться в найбільш глибокому минулому, що стоїть біля витоків сучасної цивілізації, тому звернення до досвіду стародавньої Греції та Риму, які створили чудові приклади високохудожньої літератури, має актуальність і сьогодні. В. Г. Белінський писав, що «на ґрунті Греції і Риму виросло новітнє людство. Без них середні віки нічого не зробили б. Я зрозумів французьку революцію і її римську помпу, над якою раніше сміявся... Привабливий світ давнини. У його житті зерно всього великого, благородного, доблесного, тому що основа його життя – гордість особистості, недоторканність людської гідності» (1956, с. 52). Цю думку також підтверджують В. С. Біблер і М. М. Бахтін, вважаючи, що культури стародавньої Греції та Риму, «... типологічно різні культури... втягуються в одночасний і духовний простір» (Біблер, 1989, с. 32), в якому відбувається діалогічна зустріч двох культур». Однак ці культури «не зливаються і не змішуються, кожна зберігає свою єдність і відкриту цілісність, але вони взаємно збагачуються» (Бахтін, 1986, с. 354).

Мета статті – виявити еволюцію духовно-моральних цінностей в античній літературі та вплив тих цінностей на античну свідомість суспільства.

Основний виклад матеріалу. Антична література близька сучасному читачеві своїм гуманістичним змістом. Поняття про цінність людини, гармонійний розвиток її духовних і фізичних сил, розуміння поєднання свободи людини і порядку в суспільстві, закон, який встановлює норми життя природи, людини і суспільства – всі ці поняття були створені європейською античністю. Пам'ятки античного мистецтва, що дійшли до нас, свідчать про художню майстерність античних митців, які шанували розум, уславлювали радість життя і незламність у горі. Єдність античного світосприйняття, давно втрачене пізнішою європейською свідомістю проявляється з найбільшою повнотою в найдавнішій і «вищій» формі античної літератури – в епосі.

Одним з видатних античних драматургів можна виділити Есхіла (525-456 рр. до н.е.), який прославляв силу розуму, незламність людського духу, велич героїв, які повстають проти тиранів. Він жив за доби створення Афіньської держави, становлення афінської рабовласницької демократії і захищав здобутки цивілізації від пережитків первісного варварства. У світову літературу Есхіл увійшов передусім як поет, що звеличив

Прометей. Найбільш відомою є трагедія *«Прометей закутий»* (469 р. до н.е.). Скориставшись популярним в Елладі міфом, Есхіл створив узагальнений образ тираноборця. Есхілів Прометей (у перекладі «провісник») утілює розум і силу духу, волелюбність і велич подвигу в ім'я щастя людей.

Головний герой прославляє творчі пошуки та цивілізацію. Титана показано як першовідкривача всіх досягнень людської культури. Читач дізнається, що колись Прометей допоміг Зевсові перемогти ворогів і захопити владу, але Зевс задумав винищити людей. Тоді Прометей їх урятував: подарував приреченим надію, навчив людей обробляти дерево і будувати будинки, збирати і використовувати лікарські рослини, запрягати биків, тим самим полегшив людям важку роботу, будувати кораблі, писати й рахувати, навчив добувати і використовувати корисні копалини тощо. Герой говорить Океанідам: *«Я наділив їх мужньою розважністю. /.../ Не знали ні теслярства, ні підсонячних / Домів із цегли, а в землі селилися. /.../ Я творчу дав їм пам'ять – цю праматір муз. / І в ярма першим уярмив тварини я. /.../ Від Прометей всі в людей умілости»*.

За автором, Прометей передбачив свої муки, але не злякався страждань. Більш того, вже закутий, він володіє таємницею, яка скінчить його страждання: Прометей знає, що у Зевса народиться син, який позбавить бога влади, як це колись зробив сам Зевс. Щоб отримати свободу, Прометею необхідно лише назвати ім'я жінки, яка народить цього хлопчика. Та Прометей непорушний, хоча знає, що його чекають ще більші тортури: під рев стихії Зевс кидає Прометей у надра підземного царства.

Таким чином, основа трагічного для Есхіла складається не із зіткнення героя з силою, яка уособлює несправедливість, а у виборі людської поведінки за екстремальних обставин. Есхіл декларує думку про те, що індивід несе відповідальність за рішення, яке прийняв одного разу.

У поемі *«Труди і дні»* Гесіода (VIII-VII століття до н. е.) основна думка виражена в необхідності чесно працювати, дотримуватися справедливості і зберігати вірність споконвічних моральних норм добросусідства. У творі поведінка людей знаходиться під постійним контролем Зевса, в ролі судді над людьми. Автор наполягає, що цінність працьовитості для простих селян – це шлях до добробуту. На відміну від гомерівського Зевса гесіодовський глава олімпійців володіє незаперечними моральними функціями: він засуджує людей за несправедливі діяння. Гесіод, наставляючи Перса, вказує, щоб він слухався голосу правди, уникав ганебних судових позовів і старанно працював:

*Боги і люди по праву на тих обурюються, хто дозвільно
Життя проживає, подібно безжальному трутню, який,
Сам не працюючи, роботою харчується бджіл клопітких.
...Праця людині стада видобуває і всякий достаток.
...Немає ніякої ганьби в роботі: ганебно неробство.*

(Гесіод «Труди і дні»)

Афінський драматург, трагік Софокл (496 – 406 р. до н.е.) у своєму творі «Антігона», на думку Аристотеля, твердив, що він зображував людей такими, якими вони повинні бути. Ідеальні герої – ось на чому треба виховувати громадян. Так, у злагоді з совістю живе Едіпова дочка Антігона – героїня однойменної трагедії Софокла. Вона віддає своє життя за те, що вважає своїм моральним обов'язком.

Міф розповідає про боротьбу синів царя Едіта – Етеокла і Полініка – за трон. Полінік звернувся за допомогою до чужинців. Починається облога Фів. У двобої брати вбивають один одного. Трон посідає їхній дядько Креонт. Етеокла поховали як героя, а тіло Полініка кинули, щоб його склювали птахи: так наказав цар. За спробу порушити наказ – страта. Саме з цього й починається трагедія Софокла «Антігона». Головна думка твору лунає у таких словах: *«Дивних багато у світі сил, та найдавніша з них – людина».*

Антігона вирішує поховати брата-зрадника, хоча знає, що її чекає страшна кара. У розмові з сестрою Ісменою героїня говорить: *«Брата поховая я. / Обов'язок здійснивши .../.../ Безвинно погрішивши».* Стражники заарештовують Антігону і приводять її до царя, де і виявляється моральна сила двох сторін: Креонт твердить про необхідність підкорення городян законам держави, які він ототожнює з волею правителя. Антігона протиставляє йому віками існуючі неписані закони, освячені богами: рідній сестрі Полініка не має діла до політичних міркувань, її обов'язок – поховати брата. Креонт засуджує Антігону на смерть. Замурована в печері, героїня і тут не відрікається від брата: *«...за те, що поховала я / Тебе, мій Полініку, маю кару цю, / Хоча розумний всяк би похвалив мене. /.../ Тебе ушанувавши, я дотримала / Закон, Креонт же мовить – погрішила я, / Страшний вчинила злочин, о мій братику!».*

Герої «Антігони» – люди з яскраво вираженою індивідуальністю, і поведінка їх цілком обумовлена їх особистими якостями. Легко можна було б уявити загибель дочки Едіпа, як здійснення родового прокляття, але про цей традиційний мотив Софокл згадує лише між іншим. Русійними силами трагедії у Софокла служать людські характери. Однак наміри суб'єктивного характеру посідають другорядне місце; Софокл характеризує

головних дійових осіб відображенням їхньої поведінки в конфлікті з важливими питаннями полісної етики. Софокл цілком на боці Антігони: героїня свідомо обирає шлях, який приводить її до загибелі, і поет схвалює цей вибір, показуючи, як смерть Антігони стає її перемогою і спричиняє поразку Креонта.

Серед відомих грецьких літературних діячів того часу також слід виділити таких, як: Архілох, Анакреонт, Алкіан, Мімперм та ін., а також поетес, таких як Саффо з острова Лесбос, Корінна з Танагри, Телесилла з Аргоса, Праксилла з Сікіону, які в свою чергу описують не героїчний час, а ліричний час індивідуальних переживань, роздумів і почуттів. Так, грецька поетеса Саффо Мітіленська (630-570 рр. до н.е.) у своєму вірші «*Місяць і Плеяда зникли*» описує цінність і ніжність любові:

*«Місяць і Плеяда зникли,
Давно настала північ,
Проходить, проходить час –
А я все одна в ліжку...»*

З часом розвитку міст-полісів основною проблемою стає їх захист, і відповідно з'являється необхідність формування таких цінностей, як військова доблесть і мужність. Відомим висловом того часу є «Зі щитом або на щиті», що характеризує патріотизм і колективізм епохи античності, проте поет Архілох у своїй поемі «*Носить тепер гордовито саїєць мій щит бездоганний*» підкреслює індивідуалізм воїна, який втік з поля битви:

«Носить тепер гордовито саїєць мій щит бездоганний: волею-неволею довелося кинути його мені в куцах. Сам я кончини зате уникнув, і нехай пропадає Щит мій. Не гірше нітрохи новий можу я добути».

(Архілох, VII ст. до н. е.)

З одного боку, можна простежити протиставлення особистого життя, свободи і самостійності невиразному колективізму, а з іншого автор намагається донести думку про те, що не щит, а людина, що врятувала своє життя заради нових перемог, повинна вважатися «бездоганною», та він додає, що «необхідна втеча не несе людям ганьби».

Інші погляди на цінності патріотизму і любові як самопожертви висловив спартанський поет Тіртей у своїй поемі «*Войовнича елегія*»:

*«Славна справа – в передніх рядах з ворогами борючись,
Хороброму чоловікові в бою смерть за Вітчизну прийняти!
Частка ж ганебніше всіх – в злиднях побиратися по світу,
Місто покинувши рідний, огрядні кинувши поля,*

*Та побиратися з батьком престарілим і матір'ю милою,
Взявши малолітніх дітей, взявши і дружину з собою.
Поглядом неласковим зустрине блукача такого господар,
Якщо, покірний нужді, вступить під дах він його.
Рід ганьбить він свій, ганьбить квітучу юність:
Слідом невідступно за ним сором і безчестя йдуть.
Якщо ж воістину немає поблажливості втік чоловікові,
Немає співчуття, немає честі йому і любові, –
Битися ми стійко повинні за дітей і за землю рідну,
Грудьми удари зустрічати, в Січі душі не шкодуючи...»*

(Тіртеї Друга половина VII ст. до н. е.)

Автор в цій поемі підкреслює важливість сили духу особистості, захисту сімейних цінностей у бою з ворогом, де справжнє почуття патріотизму може народитися лише на своїй землі.

Однак афінський державний діяч і поет початку VI ст. до н. е. Солон своєю цитатою «У всьому потрібна міра» наводить на думку про те, що людина повинна завжди знаходити золоту середину – арете, розвиваючись гармонійно як фізично, так і духовно.

У поемах Проперція (50 рр. до н.е. – 15 рр. н.е.) – поета сильної пристрасті і безпосереднього почуття, який бачить мету життя в любові, тому зрозумілі його слова, коли він свою перемогу над Кинфією ставить вище перемоги Серпня, тільки що здобутої ним над парфянами: «Ця перемога моя мені цінніше парфянської перемоги, Ось де трофей, де царі, де колісниця моя!». Тут ми бачимо, що автор оцінює любов як найвищу цінність, і у деяких елегіях засуджує сучасне йому суспільство, де панує користоловство, де:

*«немає ні честі, ні прав, ні добрих вдач:
Нині ж храми стоять руйнуючись, в покинутих гаях.
Все, благочестя знехтувавши, тільки золото шанують.
Золотом вигнана честь, продається за золото право.
Золоту служить закон, сором про закон забувши».*

В другому столітті н. е. давньоримський письменник і поет Апулей (125-170 н. е.) у романі «Метаморфози, або Золотий осел» представляє ряд повчальних тенденцій, такі, як всім містом засуджена мачуха, яка закохалась в свого пасинка і намагається отруїти його. Коли він відкинув її кохання і жінка-злочинниця з ревності вбиває чоловіка і свою «суперницю», не знаючи, що та є сестрою її чоловіка. Після ряду вбивств усі злочини цієї жінки зрештою розкриваються, і вона засуджується бути

кинутою на поталу диким звірам. Так, ми бачимо, що антична література цього періоду має на меті виховання суспільства і надає негативні приклади та наслідки негативних дій.

Література Стародавнього Риму виникла значно пізніше давньогрецької і також мала свою неповторну своєрідність, вона збагатилася якісно новими досягненнями і духовно-моральними цінностями світової літератури. Римська література характеризується великими художніми досягненнями, вона була представлена такими класиками, як Гай Луцилій, Цицерон, Юлій Цезар, Лукрецій і Катулл.

Так, в поемі «*Про природу речей*» Лукреція є матеріалістичне тлумачення походження та існування різних форм матерії, природи світобудови, законів розвитку всесвіту, життя людей та еволюції культури – «*З нічого не твориться ніщо по божій волі*» («*Про природу речей*», кн. I, вірші 149-150). В цій поемі Лукрецій висуває людину як цінність буття, настійно вказує на смертну природу душі, яка так само, як і вся матерія, має атомістичну будову і після смерті людини розпадається разом з тілом, так як є невід'ємною матеріальною частиною людського організму. Цей смисл має під собою підґрунтя того, що людина завжди буде еволюціонувати, життя не стоїть на місці. У цій поемі Лукрецій також прославляє Епікура за його мудрість, сміливість, «*божественний розум*», відкривши людям шлях до істинного пізнання, звільнили їх душі від усякого роду забобонів і страху перед смертю, а також вказали шлях до щастя і «*вищого блага*» – «*з Писань твоїх... поглинаємо слова золоті*» (кн. III, вірші 10-12).

Самостійний творчий розвиток римська література набуває після Пунічних війн (264-241 і 218-204 рр. до н. е.), де особливу роль в римській системі цінностей грає образ ворога, який був і залишається одним з ключових у всіх культурах. Як зазначав Умберто Еко, «*Мати ворога важливо не тільки для визначення власної ідентичності. Але і ще для того, щоб був привід випробувати нашу систему цінностей і продемонструвати їх оточуючим. Так що, коли ворога немає, його слід створити. Вороги... – інші, не такі, як ми, і їх звичаї – не такі, як наші. З самих... віддавна ворогів творили не стільки з тих чужинців, які дійсно несуть нам безпосередню загрозу, скільки з тих, кого вигідно комусь уявити такими, хоча прямо вони не загрожують, так що не стільки виходить від них загроза змушує побачити їх відмінність від нас, скільки сама відмінність робиться загрозливою*» (Еко, 2014, с 13).

Перемога в війнах викликала швидке зростання економічної могутності Риму та сприяла формуванню художньої літератури. Зачинателем літератури в Римі став Лівій Андроник, який вперше в Європі

здійснив літературний переклад на латинську «Одісеєю» Гомера і переробив кілька давньогрецьких трагедій, пристосовавши їх до смаків римського глядача. Також перші класики римської літератури Невій, Енній і Плавт були його учнями.

Яскравим прикладом формування цінностей патріотизму, боротьби з ворогом та подання ідеалу римського жителя ми знаходимо у творі «Енеїда» Вергілія, де Юлій і сам Август Цезар представлені як нетлінні зразки для наслідування. Він неухильно дотримується даних богів обітниць, відкидає любов Дідони, цариці Карфагена, в майбутньому смертельного ворога Риму, і надалі закладе основи могутньої держави:

*Благочестивий Еней тоді скинув з плечей свою одіж,
Руки до неба простяг і благає в богів порятунку:
«Можний Юпітере, якщо усіх до одного троянців
Ти не зненавидів і милосердя ще давнє лишилось
В тебе до наших страждань, то дай тепер, батьку, можливість
Вирватись з полум'я флотові й тевкрів останні пожитки
Вирви од згуби. Або своїм громом, якщо заслужив я,
Все, що лишилось, пошли на загибель, твоя хай правиця
Все тут погубить».*

(Вергілій «Енеїда»)

Іншою проблемою, яка докладно описується в давньоримській літературі, була проблема виявлення внутрішнього ворога, який на думку правителів Риму був куди майстерніше зовнішнього і підривав вибудовану систему цінностей держави. Так, давньоримський поет Горацій у фіналі написаної у поемі «6-ї оди римського циклу» висловлює свою думку:

*«Чого не псує згубний біг часів?
Батьки, що були гіршими, ніж діди, – нас
Негідніше виростили; наше
Буде потомство ще порочніше»*

Ще одним доказом внутрішнього ворога, на думку Цицерона, були саме чужинці, які розбещували римлян, прискорили падіння колишніх вдах і підривали духовні основи народу. Так, описуючи римського політичного діяча Луція Сергія Катиліну, вихідця з давньої і славної патриціанської родини Сергієв, але тим не менш, характеризує його як людину, яка звикла: «...переносити холод, голод і спрагу і не спати ночами, і саме за ці якості весь цей набрід звеличував його як хороброго, між тим він витрачав сили свого тіла і духу на розпусту і злочини» (Сіс., Ibid. V, 9) (Марк Туллій, 1962).

Залишити Рим і переїхати в грецьке село, яке, на думку поетів Ювенала і Вергілія, є останнім оплотом споконвічних римських цінностей. Автори закликають відмовитися від міського життя, що призводить до руйнування духовних цінностей людей:

*«Тричі блаженні – коли б вони щастя своє усвідомлювали! –
Жителі сіл. Сама, далеко від військових усобиць,
Їм справедливо земля доставляє неважку їжу...
Золотом тканинних одягу, ефірейської бронзи не жадають;
Нехай їх біла шерсть ассірійською не крашена отрутою,
Нехай не псують вони оливкових масел корицею, –
Вірний зате їх спокій, їх життя проста надійна»*

(Вергілій, 1979, II, 458-467).

*«Якщо від ігор циркових відірватися ти в силах, то можеш
У Сорі купити цілий будинок, в Фабратерії, у Фрусіноні;
Ціну віддаси, скільки коштує на рік міська комірка.
Садочок там є, неглибокий колодязь (не потрібно мотузки),
З легким духом поллєш ти водою прості рослини;
Сільського друг житія, господарю на городі,
Де можеш бенкет задавати хоч для сотні піфагорійців.
Що-небудь значить-володіти самому хоч шматочком землиці. –
Де? - Та чи не все одно, хоча б в будь-якої глушині».*

(Ювенал, сатира 3)

З появою християнства в стародавньому Римі починається зміна ціннісних орієнтирів суспільства. У римській християнській літературі II ст., на зміну формулам раннього християнства – «легше канату пройти крізь голкові вуха, ніж багатому увійти в царство Боже», «немає ні елліна, ні юдея, ні обрізання, ні необрізання, варвара, скіфа, раба, вільного, але все і в усьому Христос» – з'являються зовсім інші: «ви ж, слуги, з усяким страхом коріться панам, не тільки добрим і лагідним, але і суворим», «віддайте цезарево Цезарю, а Боже – Богу» та ін.

Самим раннім твором християнської літератури вважається «Апокаліпсис» («Одкровення») (приблизно 68 р. н.е.), де образ Христа позбавлений земних рис, таким чином стверджуючи божественне начало Господа Ісуса Христа, автор Іоанн Богослов вкладає нове поняття цінності божественності і ціннісних ідеалів суспільства. Поряд з «Апокаліпсисом» виникли так звані оракули сивіли і інші пророчі тексти, де яскраво описується ненависть до Римського правління, надія на звільнення і поява божественного спасителя. Однак пізніше християнська література III–V ст.

піддається обробці та витравляється вся ідеологія сивільних пророцтв з її антидержавними тенденціями. Християнські поети, які пишуть на біблійні сюжети користуються тими ж риторичними прийомами, що і язичницькі, формально наслідуючи Вергілія і Горація, однак античні традиції та цінності відступали перед християнством.

Пізньюантична література все більше і більше починає виражати сімейні цінності, тематику приватного життя і інтимних почуттів, побутових і сімейних відносин, відображаючи в творах цінності любові і дружби. Серед письменників того часу слід виділити Антонія Діогена, Харитона («Історія Херея і Каллірої»), Ксенофонта Ефеського («Ефеська повість про Анфію і Габрокоме»), Ахілла Татія («Левкіппа і Клітофонт»), Геліодора («Ефіопка»).

Античні цінності в літературі почали приходити у все більшу суперечність з дійсністю, що призвело до остаточного розколу старої системи цінностей і появи нової, яка визначила нову мету і сенс життя. Хоча християнство багато запозичило зі старої системи цінностей, вбрані ним елементи античного мислення отримали інший сенс та відрізнялись від античної системи новим світорозумінням.

Висновки. У період античної літератури ми бачимо появу духовно-моральних цінностей, відбувається трансформація ціннісних ідеалів, від багатобожжя до християнства, до цінностей патріотизму додаються сімейні цінності, цінність любові також має еволюційний прояв, суспільство переходить від колективного до індивідуального розуму, відповідно змінюючи ціннісні орієнтири. Поява таких цінностей, як честь, скромність, справедливість, порядність, доброзичливість призвела до неминучого, а саме до прийняття християнства як державної релігії.

Література

1. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества. Москва : Искусство, 1986. 445 с.
2. Белинский. В. Г. Полн. собр. соч., т. 12. Москва, 1956. 596 с.
3. Библер В. С. Культура. Диалог культур (опыт определения). *Вопросы философии*. 1989. № 6. С. 31-42.
4. Марк Туллий Цицерон. Речи : в 2 т. Москва : Изд-во АН СССР, 1962. Т. 1. 452 с.
5. Умберто Э. Сотвори себе врага. И другие тексты по случаю. Москва : АСТ, Corpus, 2014. 330 с.

References

1. Bakhtin, M. M. (1986). *Estetika slovesnogo tvorcestva [Aesthetics of verbal creativity]*. Moscow: Iskusstvo. (rus).
2. Belinsky, V. G. (1956). *Polnoe sobranie sochinenij [Complete collection of works] (Vol. 12)*. Moscow (rus).

3. Bibler, V. S. (1989). Kultura. Dialog kultur (opyt opredeleniya) [Culture. Dialogue of cultures (experience of definition)]. *Questions of philosophy*, # 6 (rus).
4. Marcus Tullius Cicero (1962). *Rech'i: v 2 tomah* [Speeches: in 2 volumes] Moscow: Publishing house of the USSR Academy of Sciences, Vol. 1. (rus).
5. Umberto Eco. (2014). *Sotvori sebe vruga. I drugie teksty po sluchaju* [Make an enemy of Yourself. And other texts on occasion]. Moscow: AST, Corpus (rus).

ЭВОЛЮЦИЯ ДУХОВНО-ПРАВСТВЕННЫХ ЦЕННОСТЕЙ В АНТИЧНОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

С. Ю. Гуров

Античная литература близка современному читателю своим гуманистическим содержанием. Понятие о ценности человека, гармоничное развитие его духовных и физических сил, понимание сочетания свободы человека и порядка в обществе, закон, который устанавливает нормы жизни природы, человека и общества, – все эти понятия были созданы европейской античностью. Античная Греция стала колыбелью европейской цивилизации и культуры, где были заложены духовно-нравственные ценности, которые нашли свое развитие у многих народов Европы, стала их общим достоянием и основой всей европейской культуры. Литература Древнего Рима возникла значительно позже древнегреческой и также имела свое неповторимое своеобразие, она обогатила качественно новыми достижениями и духовно-нравственными ценностями мировую литературу. Античные ценности в литературе начали приходить во все большее противоречие с действительностью, что привело к окончательному расколу старой системы ценностей и появлению новой, которая определила новую цель и смысл жизни. Позднеантичная литература все больше и больше начинает выражать семейные ценности, тематику частной жизни и интимных чувств, бытовых и семейных отношений, отражая в произведениях ценности любви и дружбы. Хотя христианство много позаимствовало из старой системы ценностей, выбранные им элементы античного мышления получили другой смысл и отличались от античной системы новым миропониманием.

Ключевые слова: художественная литература, античная литература, духовно-нравственные ценности.

EVOLUTION OF SPIRITUAL AND MORAL VALUES IN ANCIENT LITERATURE

S. Yu. Gurov

Ancient literature is close to the modern reader with its humanistic content. The concept of the value of man, the harmonious development of his/her spiritual and physical powers, the understanding of the combination of human freedom and order in society, the law that establishes the standards of life of nature, man and society – all these concepts were created by European antiquity. Ancient Greece was the cradle of European

civilization and culture, where spiritual and moral values were established, which found their development among many peoples of Europe, became their common heritage and the basis of all European culture. The literature of Ancient Rome appeared much later than the ancient Greek and also had its own unique identity; it enriched the world literature with qualitatively new achievements and spiritual and moral values. Ancient values in literature began to come into increasing conflict with reality, which led to the final split of the old system of values and the emergence of a new one, which determined a new purpose and meaning of life. Late ancient literature is beginning to express family values increasingly, themes private life and intimate feelings, household and family relations, reflecting in works of values love and friendship. Although Christianity borrowed much from the old system of values, the elements of ancient thought it clothed received a different meaning, and differed from the ancient system by a new worldview.

Key words: *Fiction, ancient literature, spiritual and moral values.*

Гуров Сергій Юрійович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри англійської філології та методики викладання англійської мови Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (м. Мелітополь, Україна). E-mail: serggurov@mail.ru.

Gurov Sergiy Yuriyovych – Ph.D. in Education, Associate Professor of English Philology and Methods of Teaching English Department of Melitopol Bohdan Khmelnytsky State Pedagogical University (Melitopol, Ukraine). E-mail: serggurov@mail.ru.